

CZYNNIKI I BARIERY ROZWOJU LOKALNEGO

Streszczenie: Rozwój lokalny jest ważnym elementem rozwoju społeczno-gospodarczego kraju, regionu, społeczności lokalnej. Dzięki niemu interesy indywidualne i ogólnospołeczne są realizowane z udziałem lokalnych zasobów i czynników rozwoju. Ustalenie głównych potrzeb społeczności lokalnych pozwala na sprecyzowanie podstawowych czynników rozwoju lokalnego. W artykule podjęto ocenę czynników wpływających na rozwój lokalny, a także sposobów usuwania barier hamujących rozwój lokalny.

Słowa kluczowe: rozwój, rozwój lokalny, czynniki, bariery

FACTORS AND BARRIERS OF LOCAL DEVELOPMENT

Summary: Local development is an important element of the socio-economic development of the country, the region and the local community. Thanks to this individual and collective interests are realized with the participation of local resources and factors of development. Identifying the main needs of local communities allows you to define the basic local development factors. This article will undertake the factors affecting local development as well as the actions to remove the inhibitors of local development.

Key words: development, local development, factors, barriers

Wprowadzenie

Początek rozwoju lokalnego w dzisiejszym rozumieniu datuje się na lata sześćdziesiąte i siedemdziesiąte minionego stulecia. W krajach Europy Zachodniej zaczął mieć znaczenie w drugiej połowie XX wieku, kiedy to nałożyły się załamania ówczesnej polityki regionalnej czy kryzys koncepcji „dużych miast”. W Polsce rozwój lokalny nabrał szczególnego znaczenia później niż w państwach Europy Zachodniej. Dowodów zwiększonego zainteresowania należy dopatrywać się w: dążeniu do zjednoczenia z Unią Europejską, wyzwaniach cywilizacyjnych, zmianach zasad funkcjonowania gospodarki polskiej oraz pogłębianiu stanu świadomości wspólnot lokalnych, które we własnym zakresie próbują rozwiązywać problemy związane z ich funkcjonowaniem. Obecnie jest powszechnie akceptowanym kierunkiem polityki społeczno-gospodarczej. Rozwój lokalny stanowi podstawowy cel każdej jednostki terytorialnej, która dąży do jak najwyższego poziomu warunków życia mieszkańców poprzez efektywną działalność społeczną oraz rozsądne gospodarowanie lokalnymi zasobami.

Pojęcie rozwoju lokalnego

Rozwój lokalny jest procesem złożonym zarówno w sensie wielkości podmiotów, jakie w nim biorą udział, jak i charakteru, a także jakości zjawisk oraz procesów mających na niego wpływ. Z tego powodu opisanie istoty tego procesu w sposób prosty i wyczerpujący jest trudne¹. W literaturze przedmiotu można wyodrębnić kilka głównych cech określania rozwoju lokalnego, m.in.: podmiotowość, wielopłaszczyznowość, ciągłość.

W opinii L. Bagdzińskiego, rozwój lokalny dotyczy takich płaszczyzn, jak: gospodarcza, polityczna, społeczna oraz kulturowa. Jak zauważa: „W dziedzinie gospodarczej rozwój polega przede wszystkim na rozwijaniu przedsiębiorczości zarówno prywatnej, jak i kreowanej przez władze lokalne, a także lokalne instytucje samorządowe i społeczności lokalne”². Z kolei, A. Jewtuchowicz łączy przemiany w skali lokalnej z przeobrażeniami w gospodarce, która umie dopasować się do zmiennych uwarunkowań. Zdaniem A. Jewtuchowicz: „Rozwój lokalny to przede wszystkim elastyczność, jest to idea gospodarki zdolnej do szybkiej adaptacji i do zarządzania systemami złożonymi i zróżnicowanymi pod względem kultury, społeczności, technik, jak również gustów oraz zmienności potrzeb i produktów te potrzeby zaspokajających”³. Wspieranie rozwoju lokalnego ozna-

---

¹ *Międzynarodowe uwarunkowania rozwoju regionalnego*, B. Józwik, H. Ponikowski (red.), Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2008, s. 24.

² S. L. Bagdziński, *Lokalna polityka gospodarcza*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 1994, s. 15.

³ *Aktualne problemy gospodarki lokalnej*, A. Zalewski (red.), Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej, Warszawa 1996, s. 58.

cza doprowadzenie do przemian w głównych jednostkach gospodarczych układu lokalnego.

Obecna interpretacja rozwoju lokalnego w szczególności obejmuje środowiska samorządowe, które w wymiarze lokalnym winny stymulować oraz kształtować jego przebieg. Rozwój lokalny ma więc charakter integralny. Dotyczy on wielu wymiarów, a do podstawowych można zaliczyć⁴:

- **wymiar społeczny-kulturowy**: proces zmian demograficznych, społecznych i w środowisku kulturowym;
- **wymiar środowiskowy**: zmiany w środowisku przyrodniczym oraz w infrastrukturze służącej ochronie tego środowiska;
- **wymiar infratechniczny**: rozwój systemów infrastruktury w różnych dziedzinach, takich jak: transport, telekomunikacja, elektroenergetyka, zaopatrzenie w wodę, doprowadzenie ścieków, ciepłownictwo⁵;
- **wymiar gospodarczy**: procesy rozwoju bazy ekonomicznej miast oraz regionów;
- **wymiar przestrzenny**: nowe formy zagospodarowania przestrzennego, zmiany w zagospodarowaniu, nowo zagospodarowane przestrzenie (tereny).

Omawiając rozwój lokalny, można eksponować jego wielopoziomowość. Rozwój lokalny uwzględniający: potrzeby mieszkańców, zasoby oraz zalety miejscowego środowiska przyrodniczego, zainwestowanie infrastrukturalne; stopień oświaty oraz kultury wspólnoty lokalnej; występujące zdolności: gospodarcze, naukowe, techniczne oraz kadrowe; stałe przepisy prawa oraz zachowanie wspólnot lokalnych, przy życzliwym podejściu władz lokalnych spełnia się na płaszczyznach w dziedzinie: gospodarczej, politycznej, społecznej, kultury, przestrzennej⁶.

Czynniki rozwoju lokalnego

Rozwój lokalny dokonuje się pod wpływem wielu czynników, które bardzo często są nazywane nominantami rozwoju lokalnego (sprzyjającymi) oraz denominatami (niesprzyjającymi). Należy zwrócić uwagę na fakt, iż niektóre czynniki rozwoju bądź są ze sobą dość ściśle powiązane, bądź są z natury rzeczy „nierozłączne” lub „rozłączne”. Spośród wielu różnych klasyfikacji czynników rozwoju za najbardziej czytelną i pragmatyczną należy uznać systematykę dokonana przez J. Paryską⁷, którą można zilustrować rysunkiem 1.

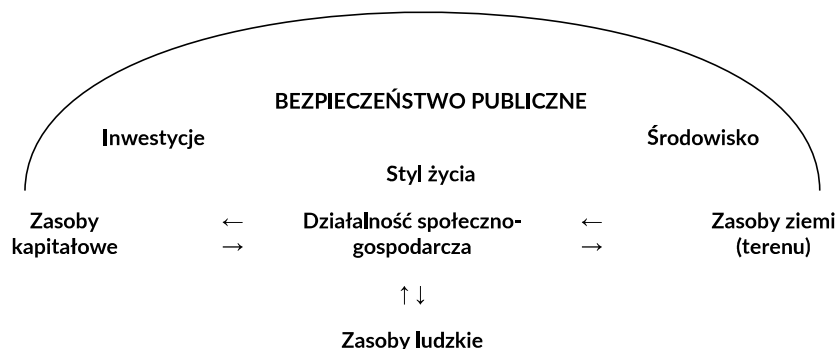
⁴ *Zarządzanie publiczne w lokalnej polityce społecznej*, A. Frączkiewicz-Wronka (red.), Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Warszawa 2007, s. 23.

⁵ *Funkcjonowanie samorządu terytorialnego – doświadczenia i perspektywy*, S. Dolata (red.) Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 1998, s. 395-404.

⁶ K. Pająk, *Rola samorządu terytorialnego w kształtowaniu rozwoju lokalnego*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2005, s. 62.

⁷ Współdziałanie władz samorządowych, uczelni i przedsiębiorstw w rozwoju lokalnym, L. Jakubowa (red.), Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania „Edukacja”, Wrocław 2008, s. 17.

Rysunek 1.
Czynniki rozwoju lokalnego

Źródło: *Rozwój lokalny, Zagospodarowanie przestrzenne i nisze atrakcyjności gospodarczej*, J.J. Parysek (red.), KPZK PAN, Warszawa 1995, s. 39.

Zdaniem Paryska, w Polsce: „w istniejącej sytuacji, najbardziej klarowną szansą rozwoju mniejszych miast jest gospodarka lokalna bazująca na endogenicznych czynnikach rozwojowych”, czyli na czynnikach lokalnych⁸. W swojej teorii E. Blakley wyróżnił cztery czynniki rozwoju lokalnego, które uważał on za najistotniejsze tj.: zatrudnienie, bazę dla rozwoju, zalety lokalizacji, zasoby wiedzy. Opis tych czynników zawiera tabela 1.

Tabela 1.
Czynniki rozwoju lokalnego

Czynniki rozwoju	Tradycyjny punkt widzenia	Nowoczesny punkt widzenia
Zatrudnienie	Więcej firm, więcej miejsc pracy.	Firmy, które tworzą miejsca pracy wysokiej jakości, dostosowanie do miejscowej społeczności.
Baza rozwoju	Rozwój istniejących sektorów gospodarki.	Budowa nowych instytucji wspomagających działalność gospodarczą.
Zalety lokalizacji	Korzyści komparatywne bazujące na aktywach fizycznych.	Korzyści komparatywne bazujące na jakości środowiska.
Zasoby wiedzy	Wiedza istniejących kadr.	Wiedza jako generator rozwoju społeczno-ekonomicznego.

Źródło: *Gmina, przedsiębiorczość, promocja*, J. P. Gioergic, G. Gorzelak (red.), Wydawnictwo Europejski Instytut Rozwoju Regionalnego i Lokalnego, Warszawa 1992, s. 28.

⁸ M. Męczyński, B. Konecka-Szydłowska, J. Gadziński, *Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego i klasyfikacja małych miast w Wielkopolsce*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2010, s. 6.

Natomiast za W. Kosiedowskim⁹ czynniki rozwoju lokalnego można podzielić na cztery podstawowe grupy. Przedstawiono je poniżej.

1. Ekonomiczne

W zespole czynników ekonomicznych ważną rolę odgrywają: wielkość oraz metoda działania lokalnego rynku dóbr i usług; przemiany na lokalnym rynku pracy; przemiany dochodów ludności, firm i organów samorządu; nadejście inwestycji krajowych i zagranicznych. Należy także wyodrębnić wysokość przedsiębiorczości oraz innowacyjności, jakość marketingu lokalnego czy stopień zarządzania. Na warunki ekonomiczne w wymiarze lokalnym również oddziałują czynniki zewnętrzne, czyli warunki makroekonomiczne kraju bądź koniunktura na rynku europejskim i światowym.

2. Społeczne

W grupie czynników społecznych do istotnych zalicza się: zmiany w liczbie ludności oraz strukturze demograficznej, tempo i charakter przebiegów urbanizacji, aglomeracji i metropolizacji. Jednocześnie zasadniczą rolę odgrywają: rozwój oraz polepszenie infrastruktury społecznej, przemiany w poziomie i sposobie życia, postęp wykształcenia, czynność oraz zaangażowanie władz, a zarazem społeczności miejscowej, usprawnienie dojścia do kultury oraz poprawa jej jakości, skuteczność funkcjonowania władzy lokalnej, udział społeczeństwa w uchwalaniu lokalnych decyzji.

3. Techniczne i technologiczne

Zespół czynników technicznych, technologicznych tworzą: ilość i jakość kapitału trwałego, a także przemiany w jego konstrukcji; poprawa uczestnictwa produktów wysoko przerobionych, wykonanych na bazie o nowoczesnych technologiach; rozrost działania badawczo-rozwojowego; zacieśnianie kooperacji sektora nauki z przemysłem; dywersyfikacja produkcji; polepszenie atrakcyjności technicznej produkcji; rozrost i ulepszanie infrastruktury technicznej; przysposobienie terenów pod inwestycje.

4. Ekologiczne

Ekologicznych perspektyw rozwoju lokalnego należy doszukiwać się w: dostępie do zasobów naturalnych, modernizacji gospodarowania surowcami środowiska przyrodniczego, inicjowaniu „czystych” technologii, pobudzeniu produkcji zdrowej żywności, polepszeniu świadomości oraz kultury ekologicznej społeczeństwa, rozwoju w edukacji ekologicznej, wprowadzaniu nowych instrumentów ochrony środowiska.

Bez względu na to, czy rozwój lokalny będzie prowadzony z punktu widzenia potrzeb własnych, czy też z uwagi na sytuację zewnętrzną można wymienić czyn-

---

⁹ *Gospodarka regionalna i lokalna*, Z. Strzelecki (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 232.

niki rozwoju o charakterze ogólnym¹⁰. Powszechnie występujące i oddziałujące to¹¹:

- potrzeby społeczności lokalnych;
- zasoby i walory lokalnego środowiska przyrodniczego;
- zasoby pracy;
- zainwestowanie infrastrukturalne;
- potencjał gospodarczy;
- rynek lokalny i zewnętrzny;
- kapitał finansowy, zwłaszcza inwestycyjny;
- stopień nauki, techniki, kultury i zwyczaje;
- nowoczesne technologie;
- teren i korzyści miejsca;
- koneksje międzynarodowe i współpraca bilateralna.

Tabela 2.
Elementarne czynniki rozwoju lokalnego w Polsce.

	Czynniki		
	ekonomiczne	społeczne	przyrodnicze
Potrzeby	<ul style="list-style-type: none"> • restrukturyzacja gospodarki • tworzenie nowych miejsc pracy • wykorzystanie posiadanego majątku • podniesienie poziomu rozwoju gospodarczego miast i gmin • prywatyzacja i rozwój przedsiębiorstwa • stabilizacja gospodarki 	<ul style="list-style-type: none"> • podnoszenie poziomu życia • rozwiązanie problemów mieszkaniowych • rozwój intelektualno-kulturalny • przekwalifikowanie i • doskonalenie zawodowe • rozwiązanie problemów bezrobocia 	<ul style="list-style-type: none"> • poprawa stanu środowiska • aktywna polityka ekologiczna • ochrona zasobów przyrody • racjonalne wykorzystanie zasobów wodnych
Możliwości	<ul style="list-style-type: none"> • rynkowy model gospodarki • istniejąca baza produkcyjna • niewykorzystany majątek trwały • możliwości rozwoju międzynarodowej kooperacji • rozwijające się placówki „otoczenia biznesu” 	<ul style="list-style-type: none"> • struktura samorządu terytorialnego • duża aktywność zawodowa ludności • znaczny potencjał demograficzny • dość wysoki poziom ludności • tradycje kultury ludowej 	<ul style="list-style-type: none"> • zasoby surowców mineralnych • surowce rolnicze i leśne • tereny wymagające zagospodarowania • walory krajobrazowe i klimatyczne

Źródło: *Rozwój lokalny. Zagospodarowanie przestrzenne ...*, op. cit., s. 42.

W tabeli 2. przedstawiono własną, nawiązującą do warunków polskich, klasyfikację czynników rozwoju lokalnego. Brak takich czynników można traktować

¹⁰ R. Domański, *Gospodarka przestrzenna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1990, s. 35.

¹¹ B. Filipiak, M. Kogut, A. Szewczuk, M. Ziolo, *Rozwój lokalny i regionalny. Uwarunkowania, finanse, procedury*, Fundacja na rzecz Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2005, s. 65.

jako ograniczenia rozwoju lokalnego. Szczególnie silnymi barierami mogą być: niedorozwój infrastruktury, brak wolnych terenów uzbrojonych, dewastacja środowiska, nieodpowiednie kwalifikacje kadr i niedorozwój mieszkalnictwa.

Na rozwój lokalny wpływają różnorakie czynniki, które nie są niezmiennie w czasie, dlatego też trzeba je poddawać ciągłej oraz bieżącej analizie. Do podstawowych, które oddziałują na rozwój lokalny bądź ograniczają go, zalicza się:

– **czynniki zewnętrzne i wewnętrzne**¹²:

- zewnętrzne (pozamiejscowe) dotyczą relacji z otoczeniem zewnętrznym, krajowym czy międzynarodowym; zawierają politykę gospodarczą państwa oraz zupełne jej otoczenie, jak również politykę przestrzenną;
- wewnętrzne (miejscowe) wynikają z: dysponowanych zasobów, umiejętności zarządzania nimi, działania władzy lokalnej, klimatu dla działalności gospodarczej; jest to lokalny potencjał i miejscowe potrzeby rozwoju;

– **czynniki makroekonomiczne oraz mikroekonomiczne**¹³:

- czynniki makroekonomiczne to takie, które nie są uzależnione od podmiotów lokalnych i kreuje się je na poziomie krajowym bądź międzynarodowym, np. kompromis dotyczący wolnego handlu czy ustalenie stawek podatkowych;
- czynniki mikroekonomiczne to te, na które władze lokalne naciskają;

– **czynniki przestrzenne** (wyodrębnione regionalnie lub lokalnie, takie same na obszarze całego kraju);

– **czynniki twarde oraz miękkie:**

- czynniki twarde można zmierzyć i sprecyzować, np.: dostęp do infrastruktury, umiejscowienie oraz styczność z zewnętrznymi sieciami usług infrastruktury energetycznej i ciepłowniczej (gazownictwo, energetyka, ciepłownictwo, energetyka odnawialna), koncepcja branżowa, wielkość oraz typ i rodzaj własności istniejących podmiotów gospodarczych;
- czynniki miękkie nie są łatwe do zmierzenia, np. kreatywność i innowacyjność.

Efektywne wykorzystywanie czynników rozwoju wymaga odpowiedniego klimatu (społecznego) dla tego typu przedsięwzięć. Kreatorzy strategicznych programów rozwoju społeczno-gospodarczego (w różnym wymiarze przestrzennym) powinni we właściwy sposób postrzegać podstawowe elementy¹⁴, takie jak:

- konstrukcje społeczne szczebla lokalnego zainteresowane rozwojem lokalnym oraz popierające ten rozwój;
- doświadczenie i chęć kreowania rozwoju przez samorząd lokalny;
- inicjatywa, zaangażowanie oraz przedsiębiorczość wspólnoty lokalnej;
- prawne, organizacyjne, techniczne i technologiczne popieranie propozycji;
- materialno-finansowe wspieranie propozycji rozwoju lokalnego i inne.

¹² *Polityka gospodarcza. Studia i przyczynki*, J. Tarajkowski (red.), Garmond Oficyna Wydawnicza, Poznań 2005.

¹³ *Kształtowanie się wrocławskiego bieguna wzrostu*, I Forum Samorządowe, Samorząd Terytorialny w Zintegrowanej Europie, Szczecin 2004, s. 261.

¹⁴ A. Mirosławska, *Czynniki aktywizujące i hamujące rozwój współpracy transgranicznej*, „Samorząd Terytorialny”, 2004, nr 3, s. 42-58.

Klasyfikacja Koneckiej-Szydłowskiej obejmuje zaś tradycyjne oraz nowoczesne czynniki rozrostu. Czynniki te tworzy pięć zespołów. Pierwszy to czynniki zastanego stanu rozwoju społeczno-gospodarczego miasta; drugi zespół to czynniki położenia przestrzennego miasta; następne trzy to: ludnościowe, materialno-techniczne i przyrodnicze oraz działań społeczno-gospodarczych odnoszących się do miasta klasyfikowanego na poziomy złożoności.

Barierzy rozwoju lokalnego

W polityce rozwoju lokalnego szczególnego znaczenia nabiera pokonywanie wielu przeszkód (barier). Mają one charakter: instytucjonalny, ustrojowy, kompetencyjny i finansowy. Te pierwsze są związane z deficytem organizacji pomagających oraz wspierających rozwój lokalny i regionalny. Bariery ustrojowe wyrażają się w niejasnym podziale zadań w strukturze władzy, jak również w administracji publicznej. Kompetencje wiążą się ze skomplikowanymi procedurami załatwiania spraw, a finansowe wynikają ze słabości podstaw finansowych oraz braku planowania wieloletniego. A. Potoczek do najczęstszych barier zaliczył:

- ekonomiczno-przestrzenne, polegające na koncentracji przemysłów tradycyjnych oraz schyłkowych;
- niedocenywanie procesów innowacyjnych, ograniczające wdrażanie nowych: myśli, idei, technologii;
- niewłaściwe sprzężenia zwrotne: nauka – instytucje rozwojowe – praktyka;
- niedostatek urzędów infrastruktury techniczno-ekonomicznej oraz jej niekorzystne rozmieszczenie;
- skromną aktywność, a tym samym przedsiębiorczość społeczności lokalnej;
- irracjonalne gospodarowanie zasobami naturalnymi, często prowadzącymi do degradacji środowiska;
- brak kapitału zagranicznego i rodzimego;
- instytucjonalno-informacyjne, wyrażające się brakiem instytucji otoczenia biznesu oraz zakłóceniami w przepływie informacji w zakresie kierunków polityki gospodarki lokalnej¹⁵.

Bariery rozwoju tłumaczy się jako brak szans realizowania ustalonych czynności w sprecyzowanych sytuacjach, miejscu oraz czasie bądź przymus przezwyciężenia oporu towarzyszącego przy ich wykonaniu¹⁶. Rozmiar kryteriów klasyfikacji odzwierciedla złożoność samego przebiegu rozwoju lokalnego. Głównie typologia barier odnosi się do czterech kryteriów, a mianowicie¹⁷:

---

¹⁵ S. L. Bagdziński, *Lokalna polityka gospodarcza ...*, op. cit., s. 37.

¹⁶ *Barierzy wzrostu w gospodarce przestrzennej*, Biuletyn KPZK PAN, z. 99, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1978, s. 22.

¹⁷ *Koniunktura gospodarcza i mobilizacja społeczna w gminach*, G. Gorzelak, B. Jałowiecki (red.), Studia Regionalne i Lokalne nr 25 (58), Europejski Instytut Rozwoju Regionalnego i Lokalnego, Warszawa 1998, s. 153.

- **źródła powstawania** – bariery dzieli się, tak jak czynniki, przez pryzmat jednostki terytorialnej. Wyodrębnia się wówczas ograniczenia wewnętrzne i zewnętrzne. Wewnętrzne mają charakter miejscowy, natomiast zewnętrzne są wytwarzane przez środowisko regionalne, krajowe czy też globalne, powszechnie nazywane makroekonomicznymi. Przeszkody wewnętrzne są również nazywane endogennymi, zaś zewnętrzne egzogennymi. Taką terminologię częściej spotyka się w odniesieniu do czynników, a więc determinantów oddziałujących pozytywnie;
- **szans pokonania** – według tej klasyfikacji, wśród przeszkód można wyróżnić względne i bezwzględne. Względne można wyeliminować przy użyciu rezerwowych środków: ekonomicznych, prawnych, organizacyjnych. Przewyciężenie drugich z perspektywy: zweryfikowanych nakładów, osiągniętych zysków oraz zaangażowanego czasu jest niezyskowe;
- **powszechności występowania** – odnosi się do stopnia oddziaływania. Jeśli ograniczenie obowiązuje wszystkie jednostki terytorialne, określa się je systemowymi. Jest ono względnie trwałe. Przeszkody systemowe nie są wynikiem np.: nieracjonalności w gospodarowaniu, nieposiadania kompetencji władz lokalnych bądź niekorzystnych cech obszaru. Gdy zakres oddziaływania ograniczy się do określonego terenu, siła oddziaływania ma zakres lokalny lub regionalny;
- **sposobów oddziaływania na rozwój** – bariery mogą: utrudniać jak też uniemożliwiać rozrost, ograniczać procesy rozwojowe, relatywnie wstrzymywać od rozpoczynania oraz wspierania procesów rozwojowych.

Utrudnienia rozwoju głównie są analizowane ze względu na klasyfikację podziału zaprezentowanego wyżej. Bariery przede wszystkim są rozpatrywane z racji miejsca powstawania, a zatem wewnątrz miejscowej jednostki terytorialnej lub poza nią. Istotną, zewnętrzną barierą słabego rozwoju systemu lokalnego jest stan ekonomiczny kraju. Mimo popularyzowanej od dłuższego okresu poprawy sytuacji gospodarki kraju, dostatecznego wzrostu gospodarczego, nadal listę przeszkód rozpoczyna, powstała wcześniej, recesja gospodarcza i jej przejawy, których skutki są widoczne do tej pory. Wyróżniane jest zwłaszcza bezrobocie oraz powiązane z nim ubożenie społeczeństwa, ale także brak zasobów na jego pokonywanie. Kryzys ekonomiczny znajduje wyraz zarówno w problemach z dużym bezrobociem, jak i z niedostatkiem funduszy, np. na oświatę. Dekoniunktura spowodowała obniżenie liczby inwestycji¹⁸.

Ważnym utrudnieniem jest również polityka finansowa i fiskalna. Zauważalny jest brak klarownie określonej struktury postępowania takiej polityki, a jeśli występuje, cechuje się dużą niestabilnością. Jednocześnie za bariery rozwojowe uznaje się różne jednostki samorządu terytorialnego o silnej pozycji konkurencyjnej. Dodatkowo, krytyce jest poddana niewłaściwa polityka wobec rolnictwa,

---

¹⁸ *Samorząd terytorialny w zintegrowanej Europie*, B. Filipiak, A. Szewczuk, Z. Zychowicz (red.), Zeszyty Naukowe nr 401, Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2005, s. 587-600.

ujawniająca brak koncepcji na jej rozstrzygnięcie. Należałoby sądzić, iż w związku ze stosunkowo pozytywnym odbiorem planu dopłat, który rozpoczął się w 2004 roku, działalność rządu na rzecz rolnictwa po kilku latach nie będzie traktowana jako przeszkoda rozwojowa.

Następne bariery mają miejsce w bezpośrednim sąsiedztwie, zatem w otoczeniu lokalnych jednostek. Do ich wzrostu przyczynia się sposób kierowania państwem, a głównie: istniejąca w widocznych terenach centralizacja, brak czy też zaniechanie reform, wadliwa administracja rządowa, starcia polityczne w obrębach władzy. Rozwój hamuje niedostateczny przepływ informacji między centrum a układem terytorialnym oraz pomiędzy samymi jednostkami terytorialnymi. Rozrost spowalniają źle określone kompetencje, a zarazem zadania układu terytorialnego, niekorzystna i nie zrównoważona polityka wobec do samorządu, ogromna ilość niejasnych przepisów oraz błędy podczas ich opracowywania¹⁹.

Spośród przeszkód wewnętrznych najpierw zwraca się uwagę na bezrobocie, czyli pochodną warunków ekonomicznych będących ograniczeniem zewnętrznym. Z deficytem pracy jest związany płytki rynek pracy. Bariera rozwojowa to równocześnie infrastruktura techniczna, jej zły stan i brak pewnych składników, np.: wysypisk śmieci, oczyszczalni ścieków. Bariery stanowią także kondycja dróg i ulic, ich ilość przekładająca się na nieodpowiednią przepustowość. Rozwojowi nie służy stan oraz struktura gospodarki gminnej, a przede wszystkim brak właściwych dziedzin przemysłu, za jakie są uważane przetwórstwo i usługi. Rolnictwo, nieatrakcyjne położenie geograficzne i słabe zaplecze turystyczne utrudniają rozwój turystyki. Rozrost zatrzymuje niewydolność ekonomiczną układu lokalnego z budżetem o małym poziomie dochodów. Przeszkody wewnętrzne dzieli się na bezwarunkowe, zazwyczaj prowadzące do ograniczenia rozwoju, jak również warunkowe, których występowanie kojarzy się z ryzykiem rozwoju.

Bezwarunkowe, nazywane także klasycznymi ograniczeniami, to²⁰:

- przestarzałość infrastruktury technicznej, społecznej i budownictwa mieszkaniowego;
- deficyt wolnych obszarów, a w szczególności terenów uzbrojonych;
- zniszczenie środowiska przyrodniczego;
- nieadekwatne kwalifikacje kadr, a zwłaszcza osób bezrobotnych.
- Do barier, powodujących ryzyko rozwoju, można zaliczyć²¹:
- wadliwe rozmieszczenie danej kategorii rozwoju;
- niewielką produktywność siły roboczej;
- zbyt małe materialne oraz finansowe zasoby rozwoju;
- produkowanie niekonkurencyjnych dóbr i wyrobów, na które nie ma popytu;

---

¹⁹ Ibidem, s. 587-600.

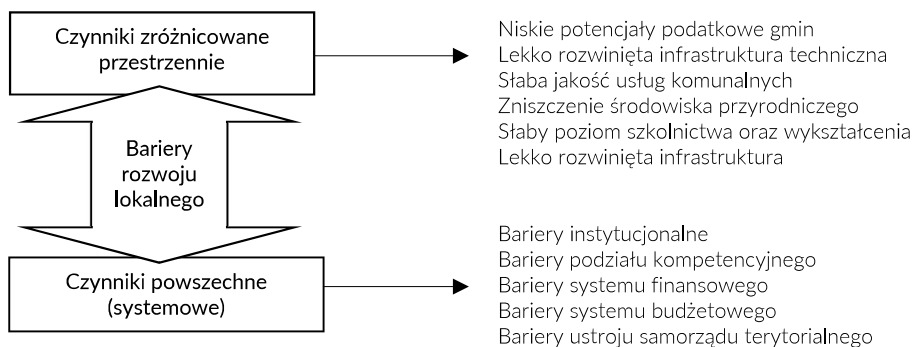
²⁰ J. J. Parysek, *Podstawy gospodarki lokalnej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2001, s. 50.

²¹ *Samorząd terytorialny...*, op. cit., s. 597.

- niedosyt wiedzy, doświadczenia, kwalifikacji związanych z gospodarką i prowadzeniem interesów w otoczeniu zbiorowości lokalnej;
- niewłaściwy charakter rozpoczynanych działań;
- nadmierne skupienie uwagi na przebiegu rozwoju, a nie na wynikach tego przebiegu.

Wiele przeszkód wewnętrznych nie sposób zaprezentować obiektywnie, bowiem tkwią one w sferze świadomości władz lokalnych, a także negatywnych i pasywnych pozycjach znaczących zespołów społeczności lokalnych. Rolą władz samorządowych jest zagwarantowanie konkretnego poziomu życia ludności bądź odpowiedniego tempa jego przyrostu. Przejawia się to w wielu sytuacjach. Jedną z nich jest zaniechanie zaniechań oraz niedociągnięć, które przede wszystkim źle świadczą o gminie w kwestii obowiązujących standardów. Zabiegi te są powszechne, gdy występowanie przeszkód hamuje rozwój jednostki. Dochodzi wówczas do zmniejszenia: liczby organizacji gospodarczych, zatrudnionych osób, dochodów. System lokalny poddawany degradacji jest zwany obszarem depresji społecznej. Przez to bardzo ważne są: odpowiednia identyfikacja przeszkód, ich pokonanie lub zaniechanie. Przeszkody dotyczą braku któregoś z czynników wzrostu, stąd do najistotniejszych można zaliczyć: brak wolnych, uzbrojonych terenów, zniszczenie środowiska, niewłaściwe kwalifikacje kadr i niedorozwój mieszkalnictwa²². Rysunek 2. przedstawia bariery rozwoju lokalnego.

Rysunek 2.
Bariery rozwoju lokalnego

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Rola samorządu w zarządzaniu rozwojem lokalnym i regionalnym*, M. Adamowicz (red.), Wydawnictwo Państwowej Szkoły Wyższej w Białej Podlaskiej, Biała Podlaska 2006, s. 4.

²² J.J. Parysek, *Podstawy ...*, op. cit., s. 21.

Równocześnie zakłada się, że w przebiegu rozwoju miasta, oprócz czynników rozwoju, również wywierają bariery. Podstawowymi przeszkodami rozwoju miast są: zacofanie infrastruktury technicznej i społecznej, brak wolnych obszarów (w tym uzbrojonych), zacofanie budownictwa mieszkaniowego, brak kwalifikacji kadr, zbyt mała liczba miejsc pracy oraz zniszczenie środowiska przyrodniczego²³.

Podsumowanie

Zarówno czynniki, jak i bariery w sposób jednoznaczny nie wyznaczają możliwości oraz tempa wzrostu. Pojawianie się na danym terenie konkretnych czynników nie oznacza rozwoju – z wykluczeniem wyjątkowych sytuacji. Analogicznie jest z barierami. Wynik rozwoju jest procesem skomplikowanym. Aby pojawił się, należy na początku zidentyfikować determinanty, oprócz ich wartości użytkowej (bądź siły negatywnego wpływu), dopiero potem właściwie wykorzystać (bądź zneutralizować). Należy pamiętać, iż w sytuacji elementów pro-, a także antyrozwojowych pojawia się efekt synergii – ich kombinacja zazwyczaj zwielokrotnia efekt oddziaływania. Znaczenie ma zarazem bliski związek czynników i barier. Te ostatnie powstają również tam, gdzie czynniki nie zostały odpowiednio rozpoznane oraz należycie spożytkowane.

Autorka artykułu uważa, że trzeba wykorzystać wszelkie możliwe czynniki oraz uwarunkowania rozwoju tak wewnętrzne, jak i zewnętrzne. Chodzi przede wszystkim o wykorzystanie miejscowych zasobów rozwojowych, w tym zwłaszcza: ziemi, zainwestowania infrastrukturalnego, posiadanego majątku, ludności z jej kwalifikacjami oraz pozytywnymi cechami charakteru, istniejącego potencjału gospodarczego i zagospodarowania przestrzennego. Nie można nie zauważyć tak ważkich czynników rozwoju, jakimi są: bliskość poznania oraz możliwość rozwoju współpracy o charakterze komplementarnym bądź kooperacyjnym czy położenie miasta i gminy.

Najważniejsze bariery rozwoju lokalnego układają się w łańcuch przyczynowo-skutkowy. W przekonaniu autorki artykułu, należą do nich: słaba infrastruktura – brak zainteresowania inwestorów – bezrobocie – pasywność społeczności. Należy przerwać jedno z ogniw tego łańcucha, a pozostałe bariery rozwiążą się samoistnie. Jednakże proces ten wymaga odpowiedniego czasu. Dlatego wszystkie wysiłki władz lokalnych, na terenie których występuje taki lub podobny ciąg przyczynowo-skutkowy, powinny skupić się tylko na jednym z problemów. Analizowanie potencjału z uwzględnieniem rozwiązania każdego problemu z osobna ma niewielkie szanse powodzenia.

---

²³ M. Męczyński, B. Konecka-Szydłowska, J. Gadziński, *Poziom rozwoju...*, op. cit., s.10.

Literatura

1. *Aktualne problemy gospodarki lokalnej*, A. Zalewski (red.), Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej, Warszawa 1996, s. 58.
2. Bagdziński S. L., *Lokalna polityka gospodarcza w okresie transformacji systemowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 1994.
3. *Bariery wzrostu w gospodarce przestrzennej*, Biuletyn KPZK PAN, z. 99, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1978.
4. Domański R., *Gospodarka przestrzenna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1990.
5. Filipiak B., Kogut M., Szewczuk A., Ziolo M., *Rozwój lokalny i regionalny. Uwarunkowania, finanse, procedury*, Fundacja na rzecz Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2005.
6. *Funkcjonowanie samorządu terytorialnego – doświadczenia i perspektywy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 1998.
7. *Gmina, przedsiębiorczość, promocja*, J. P. Gioergic, G. Gorzelak (red.), Wydawnictwo Europejskiego Instytutu Rozwoju Regionalnego i Lokalnego, Warszawa 1992.
8. *Gospodarka regionalna i lokalna*, Z. Strzelecki (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
9. *Koniunktura gospodarcza i mobilizacja społeczna w gminach*, G. Gorzelak, B. Jałowiecki (red.), Studia Regionalne i Lokalne nr 25 (58), Europejski Instytut Rozwoju Regionalnego i Lokalnego, Warszawa 1998.
10. *Kształtowanie się wrocławskiego bieguny wzrostu*, I Forum Samorządowe, Samorząd Terytorialny w Zintegrowanej Europie, Szczecin 2004.
11. Męczyński M., Konecka-Szydłowska B., Gadziński J., *Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego i klasyfikacja małych miast w Wielkopolsce*, Wydawnictwo Naukowe im. Adama Mickiewicza, Poznań 2010.
12. *Międzynarodowe uwarunkowania rozwoju regionalnego*, B. Józwik, H. Ponikowski (red.), Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2008.
13. Mirosławska A., *Czynniki aktywizujące i hamujące rozwój współpracy transgranicznej*, „Samorząd Terytorialny”, 2004, nr 3.
14. Pająk K., *Rola samorządu terytorialnego w kształtowaniu rozwoju lokalnego*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2005.
15. Parysek J. J., *Podstawy gospodarki lokalnej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2001.
16. *Polityka gospodarcza. Studia i przyczynki*, J. Tarajkowski (red.), Garmond Oficyna Wydawnicza, Poznań 2005.
17. *Rola samorządu w zarządzaniu rozwojem lokalnym i regionalnym*, M. Adamowicz (red.), Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły w Białej Podlaskie, Biała Podlaska 2006.
18. *Rozwój lokalny. Zagospodarowanie przestrzenne i nisze atrakcyjności gospodarczej*, J.J. Parysek (red.), KPZK PAN, Warszawa 1995.
19. Szewczuk A., Kogut-Jaworska M., Ziolo M., *Rozwój lokalny i regionalny. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2011.
20. Szymła Z., *Determinanty rozwoju regionalnego*, Wydawnictwo Wrocław 2000.
21. *Współdziałanie władz samorządowych, uczelni i przedsiębiorstw w rozwoju lokalnym*, L. Jakubowa (red.), Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania, „Edukacja”, Wrocław 2008.
22. *Zarządzanie publiczne w lokalnej polityce społecznej*, A. Frąckiewicz-Wronka (red.), Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Warszawie 2007.